

Špičák, Zdeněk

Úvaha k problematice jižní zdi apsidy kostela v Uherském Hradišti-Sadech

*Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. M, Řada
archeologická.* 2000, vol. 49, iss. M5, pp. [133]-162

ISBN 80-210-2580-8

ISSN 1211-6327

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/113813>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZDENĚK ŠPIČÁK

ÚVAHA K PROBLEMATICE JIŽNÍ ZDI APSIDY KOSTELA V UHERSKÉM HRADIŠTI — SADECH

Průběh archeologických výzkumů

Více než 100 roků upozorňovala lokalita na sadském návrší na svoje tajemství. Již v roce 1849 je zde vybírán kámen z pole na chalupu. Další nález pochází z roku 1912, kdy na návrší byla vyorána lebka. Toto jsou první zprávy o lokalitě. Na podzim roku 1958 byly hlubokou orbou porušeny kostrové hroby. Spolu s hroby zjistil V. Hrubý také přítomnost různých malt, opracovaných kamenů a dalších pozůstatků zděné architektury, které se nacházely na poměrně značné ploše. Bylo to impulsem k zahájení systematického plošného archeologického výzkumu (GALUŠKA 1996, 18).

V letech 1959 až 1962 došlo na sadské výšině k odkrytí rozsáhlého církevního a sídelního areálu. Velký, dispozičně složitý a tím i velmi zajímavý komplex kostelních budov sestává z kostela s náznakem křížové dispozice a s pravouhlym kněžištěm (kostel č. 1), ze západní přístavby (kostel č. 2) a z kaple na severní straně (kostel č. 3) s nákladnou hrobkou (hrob č. 12/59). Západně pak leží kruhová maltová plocha. Jižně se nachází velká halová stavba. Severně bylo zjištěno sídliště z 15 srubových domů s pravouhlym uličním systémem (snad ubytování kněží, žáků, řemeslníků, obsluhy atp.). Kolem pak bylo pohřebiště s nejméně 87 velkomoravskými hroby. Význam této lokality dokládají i četné nálezy šperků, zbraní, železných předmětů, keramiky, užitkových předmětů denní potřeby atp. V důsledku toho předpokládal V. Hrubý, že se jedná o součást jednoho z center z doby Velké Moravy na území dnešního Starého Města a jádra Uherského Hradiště. Lokalita sama měla značný mocenský, kulturní a církevní význam (obr. 1).

Pro opodstatnění životaschopnosti církevního areálu je nutno uvést jeho hospodářské zázemí. Jako nejbližší bylo sídliště situované jihovýchodně pod sadskou výšinou sestávající z 18 obytných, výrobních a hospodářských objektů a doprovázené nedalekým pohřebištěm s 242 hroby (HRUBÝ-MAREŠOVÁ 1975, 1-35, obr. s. 27, obr. IV). V okolí pak byla četná sídliště zemědělského

charakteru (HRUBÝ 1965a, 21-23). Církevní areál byl tedy situován do krajiny s vysokou koncentrací obyvatelstva.

Podle V. Hrubého byla lokalita značně poškozena za vpádu maďarských vojsk začátkem 10. století (HRUBÝ 1970, 95). Velká část areálu, kromě plochy kostela s křížovou dispozicí (č. 1) a kaple (č. 3) byla po tomto datu až do začátku 13. století překryta mladohradištními hroby (asi 800). V jejich průzkumu se pokračovalo až do roku 1962.

Význam a zvláštnosti výzkumu na sadském návrší vedly V. Hrubého k tomu, že kromě jiného zaměřil svoji práci na hledání hrobu arcibiskupa Metoděje. Podnětem pro tuto činnost byla existence dvou staroslovanských legend, některé hroby v kostelních zdech a listina z roku 1247 vydaná Oldřichem Korutanským. Po problematické interpretaci hrobu č. 12/59 se soustředil V. Hrubý na archeologický průzkum jižní zdi apsidy kostela s křížovou dispozicí a to formou "revize vlastního terénního výzkumu" v roce 1964. Tím byly ukončeny práce na této lokalitě. Předmětem tohoto článku je právě jižní zeď apsidy kostela s náznakem křížové dispozice (kostel č. 1).

Situace církevního areálu a komplexu kostelních staveb

Situačně zkoumaná plocha leží na vyvýšenině, vlastně výběžku Bílých Karpat, s nadmořskou výškou mezi 204 až 208 m. Je obtékána řekou Olšavou a Moravou a byla dříve obklopena údolními a bažinami a záplavovými plochami. Mezi údolní nivou těchto řek (180 m n.m.) a touto plochou je výškový rozdíl cca 25m.

Tato plocha přímo vyzývala, aby jedna z prvních kamenných křesťanských staveb (asi po roce 800) — kostel s křížovou dispozicí a s věží nad křížením vytvářející krajinnou dominantu upozorňoval na svoji existenci jak domáci obyvatele, tak i přichozí procházející od jihu na sever po "jantarové stezce" a od východu po vlárské cestě. Tato lokalita tedy leží nad křížovatkou dvou významných dálkových komunikací.

Situování na volné ploše, stranou tehdy osídlených ploch na území dnešního Starého Města a centra Uherského Hradiště, umožňovalo snadné rozšiřování církevního areálu, minimalizování nežádoucích kontaktů s místním obyvatelstvem a klid k pastorační práci.

Dílčí situace komplexu kostelních staveb včetně zakreslení hrobů, bez výškových údajů, zachycuje stav výzkumu v letech 1959 až 1962 a byla zpracována V. Hrubým v roce 1963 v měřítku 1:40 a publikována po 33 letech (GALUŠKA 1996, 20, obr. 7). Celková situace s okolní současnou zástavbou včetně terénu byla nakreslena v roce 1995 (GALUŠKA 1996, 19, obr. 6). Rozsah prokopané plochy není nikde uveden (HRUBÝ 1975, obr. II; GALUŠKA 1996, 28, obr. 12).

Podněty pro hledání hrobu arcibiskupa Metoděje — staroslovanské legendy, hroby ve zdi a listina z roku 1247

Impuls pro hledání hrobu arcibiskupa Metoděje dávají historické zprávy z písemných pramenů — dvou staroslovanských legend. Vznikly na Moravě brzy po smrti arcibiskupa Metoděje, asi mezi jeho smrtí roku 885 a vyhnáním jeho žáků z Moravy roku 886 (MMFH II).

První, starší se nazývá zkráceně Žitije Mefodija — Život Metodějův. Zde se píše o posledních dnech života arcibiskupa Metoděje, jeho úmrtí a o pohřbu poměrně podrobně. "Zesnul v rukách kněží v šestý den měsíce dubna v třetí indikci roku 6.393 od stvoření světa (tj. 6.4.885, 3 dny po Květné neděli). Učedníci zavinuli jej do rubáše a vzdali mu pocty hodné jeho důstojenství. Církevní obřady vykonali latinsky, řecky a slovansky a uložili jej ve sborném chrámu (sobornej crkvi) (MMFH II, 162).

Druhý, mladší, krátký významný pramen je Proložnoje žitije Konstantina a Mefodija, zkráceně Prolog. Legendista, který byl se situací obeznámen, podává přesnější zprávu o uložení těla arcibiskupa Metoděje: "...leží ve velkém chrámu (velikaja crkev) moravském na levé straně ve stěně za oltářem svatě Bohorodičky" (MMFH II, 166).

Dá se předpokládat, že "sborný chrám" a "veliký chrám" je jedna a táž budova. Žádná z legend neříká kde, na kterém hradisku či místě tento chrám stál. Pro autory legend to bylo asi samozřejmé. Také údaje o "levé straně" a "ve stěně za oltářem" vyvolávají různé výklady. Tak autoři legend navodili problémy, které zůstávají dodnes.

Prvním uváděným údajem je velikost kostela. Různí autoři používají názvy jako: velký chrám, hlavní, katedrální, stoliční, synodiální, kapitulní, metropolitní. Tuto okolnost však každý návštěvník kostela hodnotí podle rozsahu vnitřního prostoru loď. S ohledem na dimenzování kostelů pak vychází, že loď sadského kostela je cca poloviční (30 m²) oproti mikulčické bazilice (60m²). Také vnějšími půdorysnými rozměry, zastavěnou plochou, je sadský komplex menší (cca 200 m²) než bazilika v Mikulčicích (350 m²). To vede k tomu, že obě stavby působily rozdílně i v hmotách. Kostelní komplex v Sadech svým situováním na návrší, rozmanitější a bohatší skladbou hmot způsobenou postupným narůstáním dalších staveb vytvářel v krajině urbanisticky zajímavou dominantu a z blízka pestrý, působivý a poutavý celek. Naproti tomu bazilika v Mikulčicích s nartexem a atriem se jeví jako ucelená hmota začleněná v rovinatém terénu do okolní zástavby.

Půdorysy jsou v publikacích často kresleny bez měřítka, takže srovnání velikosti staveb není možné. Ale k této skutečnosti dochází i v tom případě, že měřítko je uvedeno, ale v důsledku reprodukce v tisku přímé srovnání velikosti mizí. Musely by být tedy obrázky publikovány vedle sebe při dodržení stejného měřítka.

Nezanedbatelnou je i zmínka o pohřbu jako slavnostního obřadu za obrovské účasti všech vrstev moravského lidu, věřících, kleriků, kněží a velmožů. Do

prostoru lodě sadského kostela by se vešlo 70 — 90 lidí, do mikulčického 150 — 180 lidí. Určitě značná část účastníků pohřbu musela zůstat venku, mimo kostel. Tento údaj nelze nijak upřesnit. Pojem „veliký chrám“, mohl chápat autor staroslovanské legendy jako významný, důležitý kostel. S ohledem na tento výklad se však nelze opřít o nic konkrétního.

Vodítkem pro určení stran v kostele by měli být pisatelé legend, vzdělanci z řad kleriků, pravděpodobně nejbližší spolupracovníci arcibiskupa Metoděje. Zvážíme-li, že kněz a věřící při bohoslužbě, lidé vstupující do kostela a zesnulé jsou obráceni tváří k východu, pak "levá strana" je strana severní. Tato orientace se uplatňovala v době raného křesťanství a s největší pravděpodobností i v 9. století. Tuto zásadu zastává pravoslavná církev dodnes. Také V. Hrubý připouštěl v roce 1959 ještě tuto orientaci, když píše: "V Sadech: význačný hrob (Metodějův ?) (pozn. Z. Š. hrob č. 12/59) byl umístěn po levé straně oltáře a z náhrobku nad ním pocházelo fragmentární zobrazení tváře (zemřelého ?)" (HRUBÝ 1970, 87).

Jiná úvaha spočívá v tom, že levá strana kněžiště se neztotožňuje s levou stranou lodí. Dle toho levá strana kněžiště je určena postojem kněze obráceného tváří k věřícím, je to tedy strana jižní. Je to spíše aplikace druhého vatikánského koncilu konaného v letech 1962–1964, kdy pro římské katolíky byla zavedena bohoslužba "tváří k lidu". Levá strana kostelní lodí je dána postojem věřících obrácených k oltáři, k východu. Je to potom strana severní. Tato verze, do určité míry komplikovaná a vykonstruovaná, byla takto formulována poradcem V. Hrubého pro věci církevní, dominikánem J. M. Veselým (HRUBÝ 1970, 89) a vedla V. Hrubého k myšlence revizního výzkumu po pěti letech, tj. v roce 1964.

Zajímavou skutečností s ohledem na světové strany je, že k největšímu nahuštění hrobů kolem velkomoravských kostelů dochází zpravidla na jižní straně. V souladu s tím by šlo říci, že jde o stranu "čestnější". Opřít názor na umístění hrobu o tuto úvahu, tj. na jižní stranu apsidy (HRUBÝ 1970, 89), ponechejme na úrovni spekulace. Nelze to jednoznačně potvrdit, neboť řada významných, možná ojedinělých hrobů, je i na severní straně.

Z uvedeného je patrné, že problematika "levé a pravé" strany zůstane věcí teologů a její řešení je nutné ponechat církevním historikům.

Poslední otázkou je výklad slov "ve stěně". V. Hrubý uvádí, že lze taková slova brát doslovně a to být pohřben ve zdivu stěny (hrob č. 1/64). Jiný výklad je možné dle něho hledat jako pohřbení v prostoru mezi dvěma paralelními zdmi, tj. v přeneseném slova smyslu "ve zdech" (hrob č. 12/59). Další možností je provedení pohřbu u zdi.

Při těchto úvahách byl V. Hrubý také inspirován hrobem bratra arcibiskupa Metoděje, Konstantina — Cyrila, v Římě a biskupa Virgila v Salcburgu. Tento hrob je v dostatečně široké zdi a byl předem připravený (HRUBÝ 1970, 90, 91; VESELÝ rok neuveden, 26). Nikde ale výkresovou dokumentaci těchto hrobů za účelem srovnání nepublikuje.

Na kostel v Sadech se dá vztahovat znění listiny z roku 1247, kterou Oldřich Korutanský věnuje klášteru Velehradskému "... kapli, ležící na hoře u Kunovic, zbudovanou ke cti jmenované blahoslavené Panny Marie, s právem patronátu a se

vším příslušenstvím, jakož i se vším prastarým právem ..." (CDB IV/1, č. 107, str. 200-201; HRUBÝ 1970, 92). Tato listina uvádí zasvěcení Sadského kostela a vytváří tak určitý vztah k textu legendy zvané Prolog (MMFH II, 164-166).

Průběh výzkumu jižní zdi apsidy kostela v letech 1959–1964 a různá sdělení, úvahy a vyhodnocení tohoto výzkumu uveřejněná v člancích a publikacích

Zajímavý je vývoj postoje doc. PhDr. Viléma Hrubého, DrSc. v této záležitosti. Možno podotknout, že v jeho pracovním postupu na lokalitě a v publikování jeho článků se projevuje určitá opatrnost a nerozhodnost ve formulování interpretací a závěrů. Také zde bezesporu hrálo úlohu pozadí minulého režimu.

V. Hrubý začal kopat na této lokalitě na jaře 1959 (VESELÝ rok neuveden, 7) a prozkoumal prostor apsidy a celé její okolí včetně jižní plochy od ní jak o tom svědčí čísla velkomoravských hrobů 203/59 a 209/59. Do roku 1963 byla skreslena nálezová situace staveb kostelního komplexu a okolních staveb v měřítku 1:40 bez výškového zaměření. Průběh jižní zdi apsidy je dle grafického vyjádření šrafováním hodnocen jako základová rýha vyplněná stavební sutí. Kameny u jižní zdi apsidy na venkovní ploše jsou bez popisu (GALUŠKA 1996, 20, obr. 7). Tento pás kamenů byl tehdy vysvětlován jako "dlažba pod okapem" (HRUBÝ 1970, 90). V této době nebylo ověřeno, že je zde dvou- až třívrstvé zdivo položené na maltu (HRUBÝ 1970, 90, 92; obr. 2).

Po nálezů hrobu č. 12/59 asi v roce 1960 V. Hrubý uvažoval takto: "V Sadech: význačný hrob (Metodějův ?) byl umístěn v kapličce po levé straně oltáře a z náhrobku nad pocházelo fragmentární zobrazení tváře (zemřelého ?)" (HRUBÝ 1970, 87). Kapličkou je míněn kostel č. 3. Posudky J. Jelínka a T. Dacíka určily, že jde o hrob mladší ženy ve věku 25 – 35 let. Teprve v roce 1983 (po 23 letech) E. Vlček stanovil, že je to kostra muže 40-45 let starého (VLČEK 1993/94, 206).

Po tomto zjištění a v době konání druhého vatikánského koncilu v roce 1963 (VESELÝ rok neuveden, 23), event. 1964 (podle číslování hrobů 1/64 a 2/64) se rozhodl V. Hrubý k "revizi vlastního terénního výzkumu" (HRUBÝ 1970, 88). Sám konstatuje, že se tak děje po pěti letech. Ovšem po pěti letech došlo vlivem povětrnosti na odkrytém terénu k celé řadě změn, které asi negativně ovlivnily možnosti dokumentace. Je možné, že celá řada vrstev byla již dříve odtěžena, počasím rozplavena a deštěm smyta. Z praxe je známo, že terén odkrytý po několika staletích je možno ponechat nekrytý pro další potřeby archeologického výzkumu maximálně 2 roky. Pak dochází k částečné, ale spíše k úplné destrukci dle zásady, že — "archeologický výzkum, který se včas stavebně nezajistí, je největším poškozením památky". Platí, že dosavadní zakrytí památky pokrývanými vrstvami byla její nejlepší konzervace.

Asi koncem roku 1964 zorganizoval V. Hrubý komisi odborníků archeologů k posouzení doplňujícího výzkumu v prostoru jižní zdi apsidy. Zápis je bez data. Byl publikován až v roce 1970. Zabývá se pozůstatkem přizdívky a uvádí, že "ve hmotě ne zcela rozebraných kostelních základů byl zjištěn suťový materiál

se stopami požáru". V důsledku toho uvádí, že zde byly ve zdivu "upraveny dutiny, které lze vysvětlit jen jako hroby ve zdi". J. Poulík a Fr. Kalousek protokol podepsali. Později J. Poulík vyslovil nesouhlas s těmito závěry (GALUŠKA 1996, 121). Je nutné se pozastavit nad tím, že text zápisu nebyl doložen současně nebo i později v tak důležitém místě příčným řezem terénu a zdiva s výškovým zaměřením a popisem hmot. Existují pouze půdorys bez výškových kót a fotografie (HRUBÝ 1965, 19; HRUBÝ 1970, 90, 93). Výklad fotografií je problematický a neumožňuje přesnou interpretaci (obr. 3).

Moravské muzeum v Brně vydává roku 1965 publikaci Almanach 65 — Velká Morava, kde na s. 147–149 má V. Hrubý uveřejněný článek: "Byl nalezen hrob věrozvěsta Metoděje?" s otazníkem. O doplňujícím výzkumu v roce 1964 nic neuvádí, přestože v Almanachu 65 je na s. 19 fotografie plochy s hrobem č. 1/64 s pohledem od jihu a s textem "Půdorys kostela v Sadech u Starého Města" (HRUBÝ 1965, 19).

V knize Staré Město — Velkomoravský Velehrad, ČSAV, Praha 1965, v kapitole 20, na stranách 202–205 V. Hrubý publikuje článek "Kostel P. Marie v Uherském Hradišti - Sadech". Seznamuje čtenáře s budovami komplexu kostelních staveb, ale o problematice jižní zdi apsidy kostela se nezmiňuje (HRUBÝ 1965a).

Obširně se V. Hrubý zabývá touto záležitostí teprve v článku "Hrob svatého Metoděje v Uherském Hradišti - Sadech?" v časopise Slovenská archeológia, XVIII - 1, 1970, s. 87 -96. Nápis publikuje opět s otazníkem, i když by se mohl opřít o vyjádření komise sestávající z předních brněnských archeologů (HRUBÝ 1970).

Je zde publikována fotografie s očíslovanou legendou (s. 93) a zakreslen půdorys hrobů č. 1/64 a 2/64 (s. 91). Je otázkou, zda půdorys byl předložen již komisi v roce 1964, nebo zda byl zpracován pro potřebu tohoto článku. Není publikován řez terénem a zdivem a obrázky mají spíše informativní interpretační hodnotu (STAŇA 1996, 12). Slabinou takto podané zprávy je, že neuvádí materiálové poměry ani na severní (viz 4 — výzkumná přístupová sonda) ani na jižní straně zdi v tomto místě (obr. 3).

Pro potřeby dodatečné rekonstrukce řezu není zde zmínka o výšce drnové nebo orníční vrstvy. Zmiňuje se o ní J. M. VESELÝ (rok neuveden, 7) a uvádí 30–50 cm. V. Hrubý píše o výšce sutě 20 - 30 cm, šířce zdi 65-70 cm a o hloubce jejího založení 68 cm (HRUBÝ 1970, 90, 91). Ale od které úrovně — to neuvádí. Kóta základové spáry není k dispozici. Jde spíše o výšku negativu základů.

Velkou pozornost (HRUBÝ 1970, 90) věnuje autor dodatečné přízdívce široké 30–36 cm a dlouhé 290 cm. Nález definuje jako dvou až třívrstvou zdivo kladené na maltu. Má mít základovou spáru 20–25 cm pod zkoumanou úroveň terénu, kterého ale neuvádí. V dalším textu pak vztahuje základovou spáru přízdívky k základové spáře jižní zdi, tj. 43–48 cm nad ní. Fotografie však dokumentuje, že přízdívka se skládá z jedné vrstvy volně, nesouvisle rozptýlených, plochých kamenů, a že ložná plocha těchto kamenů je výš než úroveň dna hrobové dutiny. V hmotě pod touto vrstvou kameny není vidět. Tato situace viděná od jihu (HRUBÝ 1965b, 19) vypovídá totéž a podloží těchto kamenů se jeví

spíš jako rýha v zemině způsobená špachtlí. Nedokonalost dokumentace v této partii výzkumu je velkým nedostatkem pro jeho interpretaci.

Dimenzi hrobního prostoru uvažuje v šířce zdi 65–70 cm, její délku 210 cm a výšku asi 80 - 100 cm. Přizdívka tak přesahuje dutinu o 40 cm z každé strany. Uzavření otvoru v kněžišti zamýšlí kamennou deskou. Ta musela také přesahovat dutinu na každé straně asi o 15 cm, takže by měla rozměry 240 x 120 až 130 cm. Měla být dle V. Hrubého tlustá pouze 3,5 cm. Bylo by asi obtížné tak velkou desku o tloušťce 3,5 cm vyrobit, transportovat a osadit. Nalezené zlomky z nachově červeného pískovce (HRUBÝ 1970, 91) byly asi zbytky dlažby. Spíše lze předpokládat její tloušťku 5–7 cm (GALUŠKA 1996, obr. 44:2).

Fotografie dokumentuje na s. 93 velmi nerovné dno hrobu s velkými kameny asi pevně uchycenými do malty. Je asi 40 cm pod úrovní kněžiště a asi 20 cm pod úrovní venkovního terénu. Dno obsahuje mezi kameny zbytky malty, jeho vylití a vyhlazení do vodorovné plochy (HRUBÝ 1970, 91) není patrné. Je zajímavé, že litá maltová plocha tzv. baptisteria na volné ploše, kde byla méně chráněna pokryvnými vrstvami a tedy více vystavena povětrnosti, se zachovala. Autor nerovnost dna zdůvodňuje vytrháním kamenů z horní vrstvy základů. Ale nad tímto rovným - nerovným dnem měla být přece dutina vylitá maltou. Vrchní kameny měly při destrukci stavby na tuto rovnou plochu volně spadnout a navíc byly odvezeny při dobývání kamene již dříve.

V publikaci Uherské Hradiště - Sady, středisko velkomoravské kultury a moci, MM Brno, 1975, V. Hrubý a Kr. Marešová informativně seznamují čtenáře s archeologickými výzkumy na saském návrší a na sídlišti pod ním. Zde V. Hrubý pouze uvádí (s. 6): "Zcela výjimečné postavení...měl nebožtík z hrobu umístěném za oltářem přímo ve zdivu levé strany kněžiště". Nutno říci, že žádná kostra nebožtíka na tomto místě nebyla nalezena. Dále je patrné, že slova "levá strana kněžiště" je interpretace v intencích J. M. Veselého. Zmínka s textem: "...žena, uložená v hrobce pod podlahou hrobní kaple..." potvrzuje, že v roce 1975 nebylo ještě známo, že je zde uložena kostra muže 40–45 let starého. Tyto dva význačné nálezy uvádí v jedné větě - o arcibiskupovi Metodějovi zde není ani slovo, i když velmi rozsáhle se o tom rozepsal již v roce 1970 (HRUBÝ-MAREŠOVÁ 1975).

Z uvedeného je patrné, že už nikdy nebude možné vysvětlit některé pochybnosti, spekulace, otazníky a nejasnosti a upřesnit některé okolnosti. Autor dnes již nežije (zemřel v roce 1985), nemůže s námi vést diskusi, obhajovat svoje myšlenky a záměry a musíme se spokojit s pouhými hypotézami. Úvahy někdy romanticky orientované, znehodnocuje chybějící technická dokumentace. Tuto okolnost omlouvá skutečnost, že šlo o průkopníky české a moravské archeologie i když v tomto oboru působili již mnoho let.

Závažnou a časově poslední informací je kniha L. Galušky: Uherské Hradiště — Sady, křesťanské centrum říše velkomoravské, MZM, Brno 1996. Je to publikace, která je napsána na základě dostupných materiálů z odkazu V. Hrubého, autorovy kandidátské práce a jejího posouzení. Vydání této publikace je záslužným činem, vyvrcholením 37letého úsilí o seznámení jak odborné, tak laické veřejnosti s problematikou archeologické lokality Uherské Hradiště — Sady.

Pozorně formulované texty k interpretaci hrobu arcibiskupa Metoděje mohou sloužit jako podklad pro další diskuse a hypotézy.

Na s. 73 — kapitola 4E — závěrečné dostavby uvnitř a vně komplexu a na s. 118–122 — kapitola 7A — problematika hrobu arcibiskupa Metoděje se autor zaobírá předmětnou tematikou. Značnou část věnuje názorům Z. Klanici v této záležitosti. Z obrazového materiálu přejímá věci publikované V. Hrubým (obr. 21 a 74) a autor na obr. 52:8 uvádí svůj návrh hrobové komory ve zdi. Dno rakve pokládá do úrovně kněžiště, přestože dno hrobové jámy je alespoň o 40 cm níže. Přepažení hrobového prostoru v délce 210 cm řeší pouhým vylámaním kamene. Děje se tak bez statického zajištění tlaku nadloží a bez ohledu na působení sil, které vznikají v jihozápadním nároží zdiva apsidy z klenebných pasů nad křížením a které nesou hmotu věže (GALUŠKA 1996).

J. Unger (1991; 1994) již ve svých článcích z roku 1991 a 1994 nabádá k pokračování v diskusi k této problematice, k tvorbě jiných hypotéz a jejich hodnocení. Kritizuje práci J. M. Veselého (VESELÝ 1991), "když hypotéza se předčasně prohlásí za doložený fakt" (UNGER 1994, 21).

Také Č. Staňa (1996, 12, 13, 15, 16) posuzuje práci J. M. Veselého jako "nesourodé poznámky" a označuje je jako "stanovisko, které spíše věci škodí než prospívá". Upozorňuje na subjektivní složku, která se projevuje bohužel v odkrývání archeologických objektů, jejich dokumentaci a interpretaci.

V. Nekuda ve své recenzi knihy L. GALUŠKY (1996, 388-390) považuje za správné, že tato publikace vyvolá řadu polemik spojených s interpretací církevního areálu na sadsském návrší. Zdůrazňuje, že publikování archeologického výzkumu, jehož se L. Galuška ujal, představuje závažný přínos pro obor archeologie a pro naše kulturní a církevní dějiny.

Poslední zmínkou ke knize L. Galušky je její recenze od D. Frolíkové-Kaliszové (1998, 185-186). Kriticky se vyslovuje k některým problémům kresebné dokumentace a upozorňuje na nutnost věnovat větší péči legendám k obrázkům. Hodnotí knihu jako záslužný počín, který upozorňuje veřejnost na význam archeologických památek.

Hypotetická rekonstrukce hrobu v jižní zdi apsidy kostela s náznakem křížové dispozice a to podle údajů z archeologického výzkumu v roce 1964 a jejich interpretace roce 1970; popsání postupu prací při vybourání hrobové dutiny, jejího zaplnění a uzavření včetně vyhodnocení tohoto řešení

Dnes existují jediné dva podklady pro tuto úvahu o vybourání hrobové dutiny ve zdi stávající stavby: půdorys (HRUBÝ 1970, 91; GALUŠKA 1996, 119, obr. 74) a fotografie s legendou (HRUBÝ 1970, 93, obr. 4; GALUŠKA 1996, obr. 21). Půdorys však neobsahuje žádné kóty. V takové situaci nezbylo nic jiného než odvodit výškové kóty z fotografie. Dotazem u několika archeologů jsem došel k následujícím hodnotám: uvážíme-li, že úroveň kněžiště je ± 0 , pak dno hrobové dutiny má kótu asi -40 cm a venkovní terén asi -20 cm. Na základě toho lze pak nakreslit schematický řez, provést hypotetickou rekonstrukci a po-

psat postup prací vedoucích k vybudování údajné hrobové dutiny, k jejímu zaplnění a uzavření (obr. 4).

Nejprve by došlo k odstranění podlahy podél plánované dutiny (obr. 5). Další prací by bylo přepažení uvažovaného otvoru v délce 210 cm. Předně muselo dojít ke statickému zajištění nadloží (zdiva, příslušné části stropu, krovu a střechy, celkem asi 16 tun stavebního materiálu) proti svislému tlaku, aby nedošlo k jeho zřícení, ohrožení přítomných pracovníků a v konečné fázi k rozdrčení rakve s nebožtíkem. Na výkresech je uvažováno použití dřevěných trámů. Ve zdivu provedeném z ložných kamenů by byla vysekána kapsa pro dvojici trámů nejprve z vnitřku o 15 cm delší na každém konci oproti délce otvoru za účelem uložení trámů (tzn. 2 x 15 + 8 cm x 25 cm x 240 cm). Potom by následovalo zasunutí dvojice trámů do této kapsy. Stejným způsobem by bylo postupováno z venkovní strany. Dle údajů statika při nadimenzování trámů 4 x 15/23 cm dochází zde k napětí v ohybu 86 kg/cm², což vyhovuje, neboť je to pod dovolenou mezní hranicí pro namáhání dřeva.

Provedení otvoru pomocí klenby by bylo složitější a obtížnější. V důsledku vzepětí klenby by musel být vysekán vyšší otvor. K zajištění jeho nadloží by se postupovalo způsobem uvedeným v předchozím odstavci. Po provedení klenby pod dřevěnými překlady by zbývalo ještě obtížně dozrát trojúhelníkové prostory nad patkami klenby. To všechno je zbytečná a dvojnásobná práce. Nakonec by byl nastolen problém se zakrytím otvoru značně vyššího a tím i větší epitafní deskou. Také venkovní přízdívka by byla rozměrnější.

Po zajištění horního zdiva by došlo k vylámaní kamene pod dřevěnými překlady pro hrobovou dutinu, včetně vysekání polodrážky pro epitafní desku. Aby mohl zedník dobře a výkonně pracovat a byl zajištěn přístup k vylámaní zdiva, je nutno uvažovat o tom, že by zde byl proveden výkop zeminy v kněžišti u zdi. Jako menší varianta (A) by šlo o sešikmené odstranění zeminy přiléhající ke zdi. Jde zde o množství zeminy, které by se určitě vydrolilo pod vahou pracovníka, jenž by zde pracoval. Tento pomocný pracovní výkop mohl být i větší 60 - 70 cm hluboký vůči dnu hrobu a asi stejně široký (varianta B). Za těchto okolností by se zde pracovalo snadněji a rychleji. Pracné bylo provedení svislého ukončení otvoru na východní a západní straně, neboť zde musely být kameny, které vykazovaly vzájemnou vazbu a zasahovaly do otvoru, osekány. Po dosažení spodní úrovně hrobového otvoru by bylo dno upraveno vylitím maltou a vyhlazeno do vodorovné plochy.

Potom mohl být pomocný pracovní výkop v kněžišti z části zaplněn. Musela zde ale být ponechána sešikmená plocha pro zasunutí rakve z kněžiště do úrovně -40 cm.

Současně na jižní straně zdi byla provedena přízdívka 30–36 cm široká a 290 cm dlouhá (HRUBÝ 1970, 90), tady s půdorysným přesahováním 40 cm na každou stranu. Její minimální nadzemní výšku by šlo odhadnout na 120 cm. Kde byla základová spára této přízdívky, výzkum kresebně nedoložil. Tato zeď na jižní straně v případě příznivého počasí poměrně rychle vysychala a nabyla dostatečné pevnosti. Tím byl uzavřen interiér kněžiště vůči venkovnímu prostoru (obr. 6).

Zde je nutné upozornit na okolnost, že arcibiskup Metoděj zemřel tři dny po Květné neděli, v době velkých církevních svátků. Aby byl udržen provoz církevních velikonočních obřadů, muselo být v kněžišti s bouracími pracemi postupováno s ohledem na tuto situaci.

Nyní mohlo dojít k pohřebnímu obřadu a k uložení rakve s ostatky zesnulého do dutiny. Dimenzování rakve muselo být přizpůsobeno tloušťce zdi a řešení umístění a připevnění epitafní desky. To znamená, že vnější šířka rakve mohla být 58–65 cm. Dubová rakev zobrazená na výkresech o délce 190 cm bez zemřelého váží přibližně 200 kg.

Zbývá uzavření hrobové dutiny náhrobní deskou. Při předpokládané délce hrobového prostoru 210 cm a jeho průměrné výšce 90 cm musela mít určitý přesah do stran, nahoře i dole a to cca 15–20 cm. Z toho vyplývá, že její délka byla asi 240 cm a výška 130 cm (15 + 90 + 25 na trámy). Došlo k zaplnění skoro celé délky jižní stěny v interieru kněžiště, neboť její čistá délka je 290 až 310 cm (nutno od 380 cm odečíst tloušťku kolmé zdi 70 cm, z které vycházejí klenebné pasy pod věží). Tak velká deska 240 x 130 cm byla určitě rozčleněna do několika užších vertikálních pásů, například do tří po 80 cm, čtyř po 60 cm event. pěti po 50 cm šířky. Jednotlivé desky měly pak rozměry 80/130 cm, 60/130 cm, event. 50/130 cm. Tak velké pískovcové desky nebyly asi 3,5 cm silné jak uvádí V. Hrubý (1970, 91). Lze předpokládat jejich tloušťku 5–7 cm. Ta také umožní jejich případnou výzdobu na vnější straně. Vzniká otázka, jak byly tyto desky uloženy vůči zdivu. Pouhé přiložení ke zdivu by sice umožnilo použití širší rakve o cca 7 cm na šířku až 65 cm a bylo by to zdánlivě jednodušší. Mělo by to však určité nevýhody. Zapuštěním do podlahy kněžiště a do zeminy pod ní přes uchycení skobami ke zdivu vzniká obava, že deska vlastní vahou může sjíždět dolů, zabořovat se do zeminy pod dlažbou a nahoře vytvářet nežádoucí spáru. Vložení desek do polodrážky ve zdivu je konstrukčně lepší řešení a vylučuje uvedené nevýhody. V každém případě bude deska vyčnívat pouze cca 75 cm nad podlahu kněžiště, tj. větší polovinou, což by nepůsobilo příliš pěkně.

Konečnou pracovní fází při této úvaze je provedení zásypu zbytku pracovního výkopu, který sloužil k vylámaní zdiva a položení dlažby v kněžišti podél zdi v místech, kde byla na začátku prací odstraněna. Zásyp pracovního výkopu by měl být zjištěn při pracích v terénu již v roce 1964. Z fotografie není patrný, v tomto místě je v popisu obrázku uvedeno: "4 — výzkumná přístupová sonda" (HRUBÝ 1970, 93, obr. 4). Příčný řez terénem zde tedy nebyl proveden, ale o změně struktury nebo barvy zásypové zeminy není nikde zmínka, ani v zápisu komise. A to by oko zkušeného archeologa mělo poznat (obr. 6).

Závěrem k výkladu uvedeném v této části lze říci, že je obtížné pochopitelné a lze dnes jen těžko vysvětlit, proč by mělo být dno hrobové dutiny založeno pod úroveň kněžiště a pod úroveň vnějšího terénu. Jeví se to jako nelogické a vytváří celou řadu neujasněných otázek a nevýhod.

Při zahájení bouracích prací zde existovalo nebezpečí statického porušení nadloží. Dále tu pak zůstává problematickým působení tlakových čar z klenebních pásů nesoucích věž v křížení a to v místě jihozápadního rohu jižní zdi apsidy. Jde o stavebně obtížné dodatečné provedení otvoru, namáhavé, pracné

vysekávání zdiva z prostoru kněžiště jak z pracovního výkopu ve variantě A (ve spodní části otvoru pracoval dělník hlavou dolů) tak i B. Dále je pracná úprava svislého ukončení otvoru na východní a západní straně s ohledem na vzájemnou vazbu kamenů.

Různé hloubky základových spár sousedních zdí, tj. obvodové přízdívky (diference cca 50 cm), mělké založení přízdívky (20 cm pod úroveň venkovního terénu) a její neprovázání se stávající obvodovou zdí, může vést ke zřícení, odloupení takové přízdívky vlivem různého promrzání základové půdy a tím k jejímu různému vertikálnímu posunu vůči obvodové zdi.

Malá šířka přízdívky z kamene (30–36 cm) nesvědčí o velké stabilitě takové zdi, poněvadž dobré provázání kamenů uvnitř takovéto zdi na tuto tloušťku je dosti obtížné. Kamenné zdi mívají minimální tloušťku 50 cm.

Do nevyschlé dutiny brzy po provedení stavebních prací (uložení překladů, vyrovnání dna, provedení přízdívky) je uložena dřevěná rakev. Dno hrobového otvoru a základová spára přízdívky jsou ve stejné úrovni. Může tak docházet k zatékání vody z venku do dutiny a případně k jejímu zaplavení drobným pískem a zeminou. Uložení rakve v dolní části kamenné zdi je dále vystaveno nebezpečí vzliánání zemní vlhkosti ve zdivu. Všechny tyto okolnosti nebo třeba některé z nich v nevětraném prostoru mohou vést k zahnívání rakve a jejího obsahu (v řadě středověkých legend jsou údaje o libé vůni vinoucí se ze světcovy hrobky). Z hlediska důstojnosti ukončení vlastního obřadu se jeví uložení dosti těžké rakve sesunutím šikmo dolů poněkud problematické.

V interiéru kněžiště by určitě špatně architektonicky působilo vyčnívání epitafní desky z podlahy pouze horní polovinou. Dále je problematické zaplnění téměř celé délky jižní zdi epitafní deskou v poměrně krátkém kněžišti. Překážkou pro ucelené působení náhrobní desky se stává lavice pro církevní hodnostáře, event. konstrukce pro textilní závěs na východní zdi.

Venkovní přízdívka o rozměrech asi 290 x 120 cm vytvářející v rohu nedozděný kout a na východní straně nedotažená k nároží by asi nepřispívala k dobrému vzhledu jižní zdi apsidy kostela při pohledu od jihu. Je to nesourodé přilepení ke stávající zdi. Tak by asi pracovníci kvalitní stavební hutě nepostupovali. Záleželo by jim určitě na dobrém uchování celkového vzhledu stavby.

Hypotetický návrh řešení umístění hrobu v jižní zdi apsidy saského kostela nad úrovní kněžiště

V předchozí kapitole byla popsána hypotetická rekonstrukce hrobu v jižní zdi apsidy kostela podle údajů z archeologického výzkumu v roce 1964 a jejich interpretace v roce 1970 V. Hrubým a to s úrovní dna -40 cm pod úrovní kněžiště. Po odborných diskusích jsem došel k úvaze, která se zabývá vybudováním takového hrobního prostoru s úrovní dna minimálně +40 cm nad úrovní kněžiště, hlavně pak v dostatečné výšce nad úrovní venkovního terénu. Tím by se taková realizace vyhnula mnoha úskalím. K vytvoření takového hrobového prostoru mohlo dojít současně s realizací stavby nebo dodatečně, tedy až v provedené budově (obr. 7).

V prvním případě by šlo o vybudování hrobu pro zakladatele kostela nebo významného církevního hodnostáře, jehož činnost souvisela se založením kostela, event. s misijním působením šíření křesťanství. V druhém případě by se jednalo o osobu, jejíž působení bylo významné pro náboženské, kulturní a politické povznesení tehdejší společnosti a státu.

Budování hrobového prostoru současně s realizací stavby má z hlediska provádění celou řadu výhod. Vyzdění otvoru je přesné a to jak ve vodorovné ploše dna tak i u svislých stěn na východní a západní straně. O vylévání dna dutiny maltou by se ani nemuselo mluvit. Uložení překladů nad otvorem za použití trámů je prováděno s postupem stavby bez obtíží. Jako pracnější by zůstalo provedení polodrážky pro osazení epitafní desky. Záležitost tzv. přízdívky je zde vhodně řešena tím, že celá jižní zeď se vyzdí do stejné hloubky základové spáry v tloušťce cca 100 cm a tak dojde k dobrému provázání kamenů ve zdi. Tato zeď by byla provedena v celé ploše na jižní straně, takže toto rozšíření zdi není zvenku patrné a nedošlo by k žádnému přilepování na stávající zeď. Tímto promyšleným postupem by byl zachován dobrý architektonický vzhled stavby v této části, na což stavebníci určitě dbali. Uzavření prázdné hrobové dutiny by bylo provizorně provedeno náhrobními deskami bez výzdoby v líci, vloženými do polodrážky ve stěně. Jako poslední úprava by v tomto případě bylo provedení omítky stěny a položení podlahy z kamenných dlaždic.

Když provedeme zhodnocení tohoto stavebního postupu, tak dojdeme k následujícím závěrům: Hrobový prostor může být pečlivě proveden, řemeslně bez problémů. Předem prováděný otvor a přízdívka mohou náležitě vyschnout, zatékání venkovní vody je vyloučeno, vzlínání zemní vlhkosti ve zdivu se minimalizuje. Taková dutina je připravena kdykoliv k okamžitému použití a tím nemůže dojít ke kolizi s církevními obřady v kněžišti. Pohřební obřad by měl všechny náležitosti důstojného provedení, přemístování rakve ve vodorovném nebo svislém směru je obvyklou, tradiční, bezproblémovou záležitostí. Náhrobní kámen, umístěný nad podlahou kněžiště doplňuje vhodnou výtvarnou úpravou na lícní ploše honosnost interiéru, poskytuje možnost určité reprezentace a tím psychologicky působí na návštěvníky. Upoutává pozornost, zdůrazňuje význam zemřelého a zvyšuje úctu všech lidí přicházejících k tomuto místu (obr. 8).

Pokud by k provedení hrobové dutiny se dnem nad úrovní kněžiště došlo až v realizované stavbě, většina stavebních obtíží by zůstala stejná, jak je uvedeno v předchozí kapitole. Zůstalo by odstranění nebo zakrytí podlahy, aby nedošlo k jejímu poškození, vysekání otvorů pro překlady a jejich uložení bočním zasunutím, vylámaní vlastního otvoru včetně úpravy svislých stěn a dna, vysekání polodrážky pro epitafní desku, provedení přízdívky neprovázané s obvodovým zdivem apsidy a event. dodatečné položení dlažby v kněžišti u jižní zdi. Odpadlo by pouze provedení pracovního výkopu u zdi v kněžišti.

Při vyhodnocení této varianty může dojít k následujícím situacím. Je otázkou, kdy by se tato realizace uskutečnila, zda-li s větším časovým odstupem před pohřebním obřadem, nebo těsně před ním. V druhém případě zde přichází v úvahu problém vyschnutí dutiny a kolize s církevními obřady. Zatékání venkovní vody je vyloučeno, zavlhání zdiva je značně omezeno. Provedení pohřebního

obřadu a výtvarné působení náhrobního kamene zůstávají klady tohoto provedení. Z uvedeného rozboru zřetelně vyplývá, že pokud by měl být arcibiskup Metoděj pohřben do zdi ve stávající stavbě, tak by vybudování hrobu nad úrovní kněžiště bylo mnohem vhodnější než způsob uvažovaný V. Hrubým.

Chátrání kamenného zdiva komplexu kostelních staveb a jeho rozebírání k výstavbě jiných budov

Na začátku této kapitoly je vhodné sledovat události po uskutečnění pohřbu roku 885. Po smrti arcibiskupa Metoděje, asi na popud latinského kléru, dal jej papež Štěpán V. do klatby. Proto jeho tělo, event. rakev s ostatky musely být z místa uloženy vyzvednuty a odneseny na místo méně významné — dnes neznámé. Jinak by tento církevní trest zbavoval věřící církevních práv, postihl by všechny osoby, které se na tomto místě zdržují a kostelní stavba by nemohla být používána (KLANICA 1994, 37, 38; ALEŠ 1995, 110).

K přemístění rakve s ostatky muselo dojít ještě před vyhnáním arcibiskupových žáků z Moravy, tzn. asi půl roku po jeho smrti (GALUŠKA 1996, 120). Šlo i o to, aby nedošlo k jejich zneuctění. Po roce 886 došlo k uvěznění, vyhnání a dokonce k prodání některých žáků arcibiskupových do otroctví (VESELÝ rok neuveden, 16; KLANICA 1994, 16). Latinské duchovenstvo přebírá vedení moravské církve, plně byla nastolena latinská liturgie. Svědčí to o stálé vzájemné nesnášenlivosti a nevraživosti církevních hodnostářů nejen ve věcech liturgických, ale i mocenských a lidských. Dokladem toho je i to, že před tím, v letech 871–873 Moravané vyhnali všechny franské kněze a jiné (VESELÝ rok neuveden, 10), arcibiskup Metoděj výslovně proklel svého "pomocného" biskupa Wichinga, jeho místo i jeho lidi (VESELÝ rok neuveden, 31). Z toho je vidět, že papež se řídil informacemi těch, kdo mu byli blíží a byli u něho dříve.

V letech 905 - 906 dochází k opětovným útokům Maďarů a Bavorů na Velkou Moravu, neboť války byly tehdy téměř každoročním způsobem obživy vybrané skupiny agresivně založených jedinců. Tento stát sice nadále dožíval, ale byl již v úpadku. Písemné zprávy o této době jsou nejasné (MĚŘÍNSKÝ 1986; KLANICA 1994, 13,17).

V. HRUBÝ uvádí (1970, 93), že podle "archeologických pozorování...v době pádu Velké Moravy... byl kostel vypálen a z části dokonce pobořen". O kterou část komplexu kostelních staveb by se jednalo, neuvádí. Šlo patrně o západní část (kostel č. 2), na jejíž ploše se v době mladohradištní v prostoru mezi zbytky zdí pohřbívalo. O stopách po požáru se také mluví v zápisu komise "...byly nalezeny uhlíky, fragmenty ožehnutých lidských kostí, červeně opálené kousky omítky..." (HRUBÝ 1970, 92), ale žádný řez polohu a rozsah požárové vrstvy nedokládá. Při destrukcích zdejších staveb se zbytky stavební sutě dostávaly poměrně daleko od původního místa (GALUŠKA 1996, 35, obr. 16). Docházelo také k přemísťování kostí a ke skládkám kostí z porušených hrobů (GALUŠKA 1996, 20, obr. 7), takže vypovídající schopnost takového nálezu není směrodatná a věrohodnost jeho původního uložení není prokazatelná.

V případě existence hrobu arcibiskupa Metoděje na Sadech, nápadně upraveného a dobře viditelného by se stalo takové místo snadno v tomto neklidném období předmětem ničení a vykrádání. Proto nelze ani předpokládat, že by se zde našly nějaké významnější stopy po pohřbu (GALUŠKA 1996, 121-122). Zmíněný požár přispěl určitě k destrukci stavby. Vyhořelé krovy, propadlá střecha, v případě existence otvoru ve zdi, ohořelé nebo prohořelé trámy nad ním nutily k urychlené opravě. Snad spadla v průběhu 20–30 let i venkovní přízdívka. Potom by zůstal údajný hrobový otvor nějakou dobu úplně prázdný, z obou stran otevřený s průhledem do venkovního prostoru. Aby tento kostel (č. 1) mohl zůstat funkční jako výkropní hřbitovní kaple pro mladohradištní hřbitov, došlo by k zazdění předpokládané hrobové dutiny za použití materiálu z přízdívky a musela být uskutečněna celková rekonstrukce stavby. Ani jeden z hrobů mladšího pohřebiště nebyl nalezen ve východní části kostelního komplexu, přestože se všude okolo intenzivně pohřbívalo (cca 800 hrobů). Z toho lze usuzovat, že kostel s křížovou dispozicí (č. 1) i když byl na začátku 10. století vydrancován a zpusťošen, jako nejkvalitnější stavba přečkal tuto dobu s nejmenším poškozením a byl opraven. Existoval ještě v 11. a 12. století.

Někdy na počátku 13. století, tedy po více než 300 letech, jsou všechny budovy komplexu kostelních staveb značně zchátralé, ve velmi špatném stavebním stavu a přestalo se zde pohřbívat. Dokládá to znění listiny z roku 1247, ve které Oldřich Korutanský věnuje klášteru velehradskému kapli na hoře u Kunovic (HRUBÝ 1970, 92). Uvedená listina byla asi impulsem k úplnému rozebrání a zániku staveb. Lze předpokládat, že v té době zde byly již jen ruiny budov, propadlá střešní konstrukce, ale v poměrně značném rozsahu ještě stálo narušené nadzemní zdivo. O tom svědčí i okolnost, že byla vidět i nadzemní část zdiva základových pasů podél lodi a příčky v kostele č. 2, tedy zdivo, které nesouviselo s obvodovým zdívem a které neušlo pozornosti při těžení kamene. Jelikož je v tomto kraji nedostatek stavebního kamene, docházelo k jeho dobývání z těchto míst. S ohledem na listinu z roku 1247 lze uvažovat, že tento materiál byl v té době použit na stavbu církevních budov v okolí, při výstavbě blízkého nově založeného města, ale nelze vyloučit, že byl použit i na soukromé stavby. Zdivo bylo možná bouráno ve dne, ale možná až po práci na poli a tak se práce zde mnohdy protáhla až do večerního zešeření. Ve většině případů bylo zdivo a malta vlivem povětrnosti za tři století značně narušeno a uvolněno, takže těžení hlavně v horních partiích zdiva probíhalo poměrně snadno a rychle. Ale na řadě míst, hlavně v blízkosti základové spáry, tedy ve větší hloubce (cca 100 cm) zůstalo ležet určité množství dobře stavebně použitelných, ložných lomových kamenů. Dobývání kamene zde bylo fyzicky namáhavější a časově náročnější. Také při nakupení většího množství drobné stavební sutě po stranách základové rýhy se stávalo vybírání kamene z úrovně základové spáry nepřehledné. Nakonec bylo materiálu na voze naloženo už dostatečné množství (1 m³ váží cca 2 tuny) a sjíždění z kopce dolů s takovým těžkým nákladem nebylo snadné. V závěru této činnosti docházelo k druhotnému zaplnění vybrané základové rýhy drobnou nepoužitelnou stavební sutí.

Je zajímavé, že při těchto činnostech kamenné zdivo v místě údajné hrobové dutiny zůstalo pevně spojeno maltou a zachováno. Značně nerovná plocha s velkými kameny hlavně u líce zdiva, mezi nimi zbytky kvalitní malty, chybějící vyliší maltou a vyhlazení do vodorovné plochy poskytují podklad pro následující výklad. Vzniká otázka, proč při těžení nebyl kámen vyzvednut z tohoto místa. Místo předpokládané hrobové dutiny je na jižní straně. Zde kvalitní vápenná malta vlivem příznivého počasí velmi dobře zatvrdla. Je také možné, že šlo o pracovní vodorovnou spáru zalitou větším množstvím malty na konci pracovního dne. Proto se na tomto místě nepodařilo kameny rozpojit a odstranit. Bylo asi zapotřebí pracovat zde v případě i z vnější strany zdiva. Dosvědčuje to vzhled materiálu pod ojedinělými kameny tzv. přízdívky, který vypadá na fotografii spíše jako zásyp stavební sutí. Nakonec bylo od vytěžení kamene z tohoto místa upuštěno. Jaký jiný by mohl být důvod pro ponechání těchto kamenů v původní poloze, když nebyly tak hluboko? Lidé, kteří tam pracovali, měli snahu získat kamene co nejvíce a co nejsnáze. Nikdo z těch, kdo zde kámen těžili netušil, že okolnost neúspěšného těžení kamene může být po několika staletích vykládána jako hrob arcibiskupa Metoděje. Tuto úvahu podporuje také fakt, že nikde ve zdivu apsidy, lodě a západní přístavby nezůstaly v tak vysoké poloze ležet kameny takovéto velikosti. Nedostatkem revizního výzkumu z roku 1964 je, že nebyly obnaženy líce zdiva na severní a na jižní straně pod dnem údajné hrobové dutiny. Prokázaly by, zda se jedná o pozůstatek originálu jižní zdi apsidy.

O původním uložení kamenů svědčí fotografie (HRUBÝ 1970, 93), která dokládá běžný způsob vyzdívání kamenné zdi. Velké kameny jsou umístěny v lícení zdi a střed zdi je vyplněn drobnými kameny. O způsobu provedení přízdívky fotografie přesvědčivým způsobem nevypovídá, protože dochovaná část měla mít dle textu údajně 2 - 3 vrstvy vyzděné na maltu. Kameny pokládané za "dno hrobu ve zdi", a kameny pod nimi nejsou ničím jiným než nepoškozeným pozůstatkem originálu základového zdiva. To co je označeno jako "ponechaná výplň hrobní dutiny" je druhotná výplň základové rýhy po vybrání původního základu, event. zdiva nad ním (KLANICA 1994, 25, 26). Od událostí, kdy došlo k hromadnému, systematickému rozebírání zdiva kostelních staveb, uplynulo možná 600 až 700 let. Za tuto dobu plocha zarostla lesem, část se stala pastvinou a polem. Patřila městskému špitálu a proto tato polní trať nese název "Špitálky" (HRUBÝ 1975, obr. II; VESELÝ rok neuveden, 21).

Závěrečné slovo k problematice jižní zdi apsidy kostela

Na lokalitě docházelo během výzkumu k četným nálezům šperků, zbraní, železných předmětů, keramiky, užitkových předmětů, domácí potřeby atp. Těmito nálezy byl archeolog zahlcen a zabíral se jimi nejvíce. Po konzervaci získával jejich prostřednictvím poměrně rychle co nejvíce informací týkajících se jeho práce, vynikající sbírkové předměty a vhodné podklady pro vyšperkování své publikační činnosti. To vše zapůsobilo také dobře jak na odbornou, tak i na laickou veřejnost.

Vyhodnocení archeologických nálezů stavebních objektů je značně složitější, časově a pracovně náročnější. Způsobuje to často neúplně zachovaná půdorysná dispozice a v důsledku toho nejednoznačnost interpretace. I když půdorys stavby je dostatečně zjištělý, jeho nadzemní část však neexistuje. A tak případné hypotetické rekonstrukce mohou mít velký počet variant. Podobný případ je i záležitost jižní zdi apsidy kostela a celý komplex sakrálních staveb na Sadech.

Je zvláštní, že mnohem menší pozornost byla věnována technické dokumentaci hrobů (chybí půdorysné kresby koster s umístěním nálezů, řezy hrobových jam), staveb a terénu jak stávajícímu, tak získanému výzkumem. Je také postrádána patřičná technická dokumentace výzkumu jižní zdi apsidy kostela s křížovou dispozicí z roku 1964 (půdorys je zakreslen bez výškových kót, chybí příčný řez). A přitom zde byl na místě stavební technik - architekt. Vedoucí výzkumu asi o tyto věci neměl tak velký zájem, nebo v přemíře jiné práce nezbyl na to čas. V těchto případech fotografie zůstala jedinou dokumentací. Ta ale nedokládá výškové a materiálové poměry. Je pouze ilustrační, event. interpretační pomůckou. Z hlediska stratigrafického neprokazuje, co bylo v těchto místech před stavbou kostela, co z této vrstvy souvisí s kostelem a co je mladší než kostel.

Technická dokumentace tak závažného místa (označovaného jako hrob č. 1/64) vyžadovala zakreslení příčného řezu zdívem s jeho nejbližším okolím v měřítku 1:10 s udáním výškových kót a popisem materiálové výplně. Je asi skutečností, že od roku 1959 až do 1964, tedy po 4–5 letech, nezůstal vlivem povětrnosti ani na tomto místě ani na jiném kontrolní blok. Předpokladem dobře zpracovaného řezu jako výkresu je provedení úzké sondy napříč takovým závažným místem včetně okolní zeminou, aby výškové a materiálové poměry mohly být dobře zachyceny dle skutečného stavu. Řez terénem případně i zdívem, provedení takové sondy, by však ovlivnilo a poškodilo celkový vzhled a proto nebyl proveden. Ale mohl být proveden dodatečně, aby prokázal skutečné poměry. Z hlediska archeologické technické dokumentace by bylo tehdy velmi záslužné nakreslit nebo alespoň vyfotografovat obnažený líc zdiva pod dnem údajné hrobové dutiny od severu a od jihu. Nestalo se tak.

Technický řez by uváděl výškové kóty terénu před započatým výzkumem, různé úrovně terénu zjištěné archeologickým výzkumem (podlaha kněžiště, dno hrobu, úroveň základové spáry) a to v nadmořské výšce a průběh různých materiálových vrstev s grafickým vyznačením těchto hmot. Jde o drnové vrstvy na louce (HRUBÝ 1965a, 205) nebo o vrstvu ornice. V nižší úrovni došlo k vytvoření velkého množství sutí na obou stranách zdi při záměrném rozebírání nadzemního zdiva a při vybírání kamene ze základového zdiva ve 13. století. Tato suť vytvořila potom druhotný zásyp v prostoru základové rýhy a nad ní (tj. negativ základů). Pod touto vrstvou by se měla nacházet ve venkovním prostoru suť z doby vypálení kostela a jeho částečného poboření, tj. po roce 906, včetně požárové vrstvy. Tyto dvě vrstvy bychom asi v prostoru kněžiště nenalezli, neboť lze předpokládat, že na začátku 10. století došlo k rekonstrukci poškozené stavby a k úklidu v prostoru kněžiště. Toto vysvětlení by podpořilo okolnost, že došlo k využívání kostela č.1 jako hřbitovní kaple. Nejnižšími vrstvami řezu by

byla místy se vyskytující dlažba se zbytky podkladní malty (HRUBÝ 1965, 204) a rostlý terén.

V roce 1964 mohl být alespoň zakreslen řez bez dvou horních vrstev (ornice, stavební suť) tak, jak situaci dokumentuje fotografie. Nikde k publikování takového řezu nedošlo. Je to problém, který po 36 letech nelze odstranit. Předešlo by se tak mnohým zbytečným dohadům. Slovem lze situaci pouze naznačit, popsat a vysvětlit, ale nepodává to vždy jednoznačný výklad jako výkres (obr. 9).

Předmětem této studie je znovu otevřít diskusi okolo problematiky jižní zdi apsidy sadského kostela s křížovou dispozicí, event. v ní pokračovat. Jsou některé názory a možnosti, které mluví pro, ale je i celá řada těch a dosti opodstatněných, které mluví proti. Celou záležitost zpochybňoval do určité míry i sám vedoucí výzkumu, když končil některé svoje úvahy otazníkem. Někdy jeho slovní výklad není jednoznačně jasný. Je možné se zamyslet i nad problematikou pracovního postupu od roku 1959 do 1964. Nejvíce ke zpochybnění údajného hrobu ve zdi však přispěla nedokonalá, téměř nic neprokazující dokumentace a neprozkoumání a neověření možností hypotetickými rekonstrukcemi. Je mi velice líto, že po tak dlouholetém úsilí celé řady zainteresovaných pracovníků si dovoluji takto formulovat svůj závěr.

LITERATURA

- ALEŠ, P. 1995: Kde byl pohřben svatý Metoděj, arcibiskup velkomoravský?, Hlas pravoslavi LI, 79-85, 105-110.
- FROLÍKOVÁ — KALISZOVÁ, D. 1998: recenze knihy: Galuška, L. 1996: Uherské Hradiště — Sady, křesťanské centrum říše velkomoravské, PA LXXXIX, Praha, 185-186.
- GALUŠKA, L. 1996: Uherské Hradiště — Sady, křesťanské centrum říše velkomoravské, MZM, Brno.
- HAVLÍK, L. E. 1994: Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů, Brno.
- HRUBÝ, V. 1965a: Staré Město — Velkomoravský Velehrad, Praha: ČSAV, kap. 20 — kostel Panny Marie v Uherském Hradišti — Sadech, 202-206.
- HRUBÝ, V. 1965b: Byl nalezen hrob věrozvěsta Metoděje?, Almanach 65, Velká Morava, MM Brno, 147-149, obr. s. 19.
- HRUBÝ, V. 1970: Hrob svatého Metoděje v Uherském Hradišti — Sadech?, SIA XVIII/1, 87-96.
- HRUBÝ, V. 1975: Metropolitní výšina, in: Uherské Hradiště — Sady, středisko velkomoravské kultury a moci, Brno, 1-17.
- CHROPOVSKÝ, B. 1985: Velká Morava a počátky československé státnosti, Academia Praha, Obzor Bratislava.
- KLANICA, Z. 1994: Tajemství hrobu moravského arcibiskupa Metoděje. Praha.
- MAREŠOVÁ, Kr. 1983: Uherské Hradiště — Sady. Staroslovanské pohřebiště na Horních Kotvících. Brno.
- MĚŘÍNSKÝ, Z. 1986: Morava v 10. století ve světle archeologických nálezů, PA LXXVII, č. 1, 18-80.
- MMFH II 1967: Magnae Moraviae Fontes Historici II. Brno.

- NEKUDA, V. 1997: Galuška, L. Uherské Hradiště — Sady, křesťanské centrum říše velkomoravské (Brno 1996 - recenze) AH 22, 388-390.
- STAŇA, Č. 1996: Hledáme hrob sv. Metoděje, Sborník velehradský, 5-23.
- ŠEBÁNEK, J. — DUŠKOVÁ, S. (edd.) 1962: Codex diplomaticus et epistolaris Bohemie IV/1, Pragae.
- UNGER, J. 1991: Byl opravdu objeven hrob sv. Metoděje? Katolický týdeník z 20. 10. 1991.
- UNGER, J. 1994: Hrob sv. Metoděje jako politikum, Univerzitní noviny 1/11 z 6.12.1994, 4.
- VÁLKA, J. 1991: Vlastivěda moravská — země a lid, Dějiny Moravy, díl 1, Středověká Morava, Brno.
- VESELÝ, J. M. 1991: Rozhovor s naším významným archeologem a dominikánským knězem PhDr. J. M. Veselým, Katolický týdeník z 23. 6. 1991.
- VESELÝ, J. M. rok neuveden: Hrob a sídlo arcibiskupa Metoděje, Praha.
- VLČEK, E. 1993/1994: Honosný hrob velmože v Sadech u Uherského Hradiště, Ročenka Moravského národního kongresu, Brno, 167-211.

EINE KRITISCHE BEMERKUNG ZUR PROBLEMATIK DER SÜDLICHEN MAUER DER KIRCHENAPSIS IN UHERSKÉ HRADIŠTĚ — SADY

In den Jahren 1959 und 1960 wurden in der Lokalität Sady von V. Hrubý ein kirchliches und ein Siedlungsareal und gleichzeitig ein großer, in der Disposition komplizierter und interessanter Komplex von Kirchenbauten freigelegt. V. Hrubý vermutete, daß es sich um einen Bestandteil eines bedeutenden kulturellen, kirchlichen und Machtzentrums aus der Zeit Großmährens, das sich auf dem Gebiet des heutigen Staré Město und Uherské Hradiště befand, gehandelt haben dürfte. Dies belegten auch zahlreiche Funde und ausgedehnte Gräberfelder. Die dominante Terrainsituation, durch die Flüsse Olšava und Morava/March abgegrenzt, sowie die umliegenden bedeutenden Wege trugen zur Bedeutung dieser Lokalität bei (Abb. 1).

Die archäologischen Untersuchungen im Rahmen der Suche nach dem Grab des Erzbischofs Method basierten auf der Existenz zweier altslawischer Legenden. Sie berichten über die letzten Tage im Leben des Erzbischofs, über seinen Tod und die Art und Weise sowie den Ort der Bestattung. Die aus diesen Legenden überlieferten Begriffe „die linke Kirchenseite,“, „das Grabanlegen in der Wand hinter dem Altar,“ und „der große bzw. Versammlungsdom,“ stellen ein Problem bis heute dar. Ein weiterer Anlaß für die Erfassung dieses Grabs war das Grab seines Bruders Konstantin-Cybil in Rom und des Bischofs Virgil in Salzburg (Hrubý 1970, 87, 91). Auf die Kirche in Sady kann man die Urkunde vom Jahre 1247, erlassen von Heinrich von Kärnten, beziehen, die die Einweihung einer „auf einem Berge bei Kunovice stehenden Kapelle,“ erwähnt.

Während der Ausgrabungen im Raum der Apsis und ihrer Umgebung im Jahre 1959 kam ein prunkvolles, auf die Achse der Kapelle angelegtes Grab 12/59 zutage. Dieser Befund war von V. Hrubý mit großem Interesse betrachtet. Es befand sich auf der linken (nördlichen) Kirchenseite, d. h. hinter dem vorausgesetzten Altar und zwischen den Kirchenmauern. Diese Lage dürfte nach V. Hrubý eine der möglichen Interpretationen des Begriffes „das Grab in der Wand,“ sein. Die an-

thropologischen Analysen erbrachten damals falsche Ergebnisse; dieser Befund wurde als Grab einer jüngeren Frau interpretiert.

Nach dieser Feststellung entschloß sich V. Hrubý im J. 1964 zu einer „Revision seiner eigenen Terrainuntersuchung.. Er konzentrierte sich auf die südliche Mauer der Kirchenapsis, die während dieser Untersuchung als linke Seite bei der Ansicht vom Altar in das Kirchenschiff definiert wurde. Ende des Jahres 1964 verhandelte hier eine Kommission der führenden tschechoslowakischen Archäologen über die durchgeführten Ausgrabungen. Ein Bericht von dieser Verhandlung ist ohne Datum. Es wurde Schuttmaterial mit Brandspuren über der erhalten gebliebenen Kirchenbasis festgestellt. Ihre obere Fläche interpretiert er als Boden der Grabhöhle 1/64. Weiter befaßt er sich mit dem Überrest der Anmauerung; er interpretiert sie als einen Überrest des zwei- bis dreischichtigen Mauerwerkes. (Im J. 1959 wurde dieses Band aus Steinen als „Pflaster unter der Dachrinne,, - Abb. 2 interpretiert.) Die technische Dokumentation der Ausgrabung wurde im Bericht nicht angeführt.

Ausführlich behandelt V. Hrubý diese Problematik im Beitrag „Das Grab St. Methods in Uher-ské Hradiště-Sady?., in der Fachzeitschrift *Slovenská archeológia* 1970. Es wurde hier der Bericht der Kommission vom J. 1964 zitiert, die Photodokumentation der vermutlichen Grabhöhle und der Grundriß der Gräber 1/64 und 2/64 ohne Höhenkoten (Abb. 3) veröffentlicht.

Der Bericht beinhaltet keinen Querschnitt durch den Terrain und das Mauerwerk mit der Höhenvermessung und Materialbeschreibung. Daraus kann man darauf schließen, daß diese Informationen der archäologischen Kommission nicht vorlagen. Die Interpretation der publizierten Photodokumentation ist problematisch.

Die vorliegende Dokumentation der vermutlichen Grabhöhle und die Interpretation V. Hrubýs vom Jahre 1970 führten den Verfasser zur hypothetischen Rekonstruktion des Grabes in der südlichen Mauer der Kirchenapsis mit der Andeutung einer Kreuzdisposition. Aus den Besprechungen mit einigen Archäologen wurden die grundlegenden Höhenangaben für den Querschnitt nach der Photographie abgeleitet (Abb. 4). Aufgrund dieser Feststellung konnte man den Vorgang der Bau- und Steinmetzarbeiten zum Zweck der Errichtung der Grabhöhle ca. 40 cm unter dem Bodenniveau des Chors in der derzeitigen Mauer beschreiben und dazu zwei ergänzende Abbildungen anfertigen (Abb 5, 6). Abschließend wurden die durchgeführten Arbeiten bezüglich der Statik, des handwerklichen Arbeitsaufwands, der Hygiene und der architektonischen Auswirkung im Chorinterieur und im Extérieur der Südmauer ausgewertet.

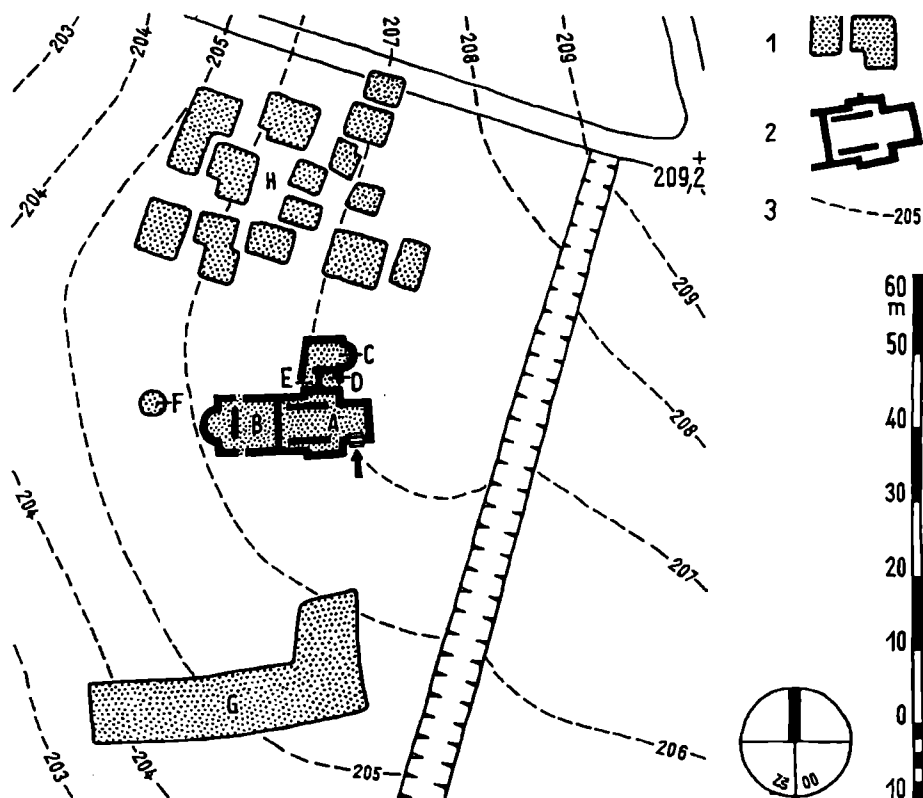
Eine ganze Reihe von Unzulänglichkeiten in der oben erwähnten Graberrichtung unter dem Bodenniveau des Chors führte den Verfasser zur Hypothese von dem Grabanlegen in der südlichen Apsismauer der Kirche von Sady überhalb des Bodenniveaus des Chors; möglicherweise wurde das Grab gleichzeitig mit dem Bau (Abb. 7, 8) oder erst in der derzeitigen Mauer angelegt.

Für die Festlegung des Charakters der Überreste vom Basismauerwerk ist der Komplex von Kirchenbauten nach dem Zerfall des großmährischen Reiches von Bedeutung, als die Kirche aufgrund der archäologischen Belege ausgebrannt und zum Teil sogar zerstört wurde (Hrubý 1970, 93). Die Kirche mit der Kreuzdisposition wurde rekonstruiert und diente als Grabkapelle zum Einsegnen. Als Beleg dafür kann die Tatsache angesehen werden, daß kein Grab des jüngeren Gräberfeldes innerhalb dieses Baus gefunden wurde, obwohl man im umliegenden Raum intensiv bis zum Ende des 12. Jahrhunderts bestattete (600-800 Gräber). Das Verkommen dieses Bauwerkes ca. zu Beginn des 13. Jahrhunderts und die erwähnte Urkunde Heinrich von Kärnten vom J. 1247 stellten den Impuls zur definitiven Zerstörung und dem Untergang der Bauten dar. Das Stein-

mauerwerk im Ort der vermutlichen Grabhöhle blieb erhalten; das günstige Wetter bewirkte ein sehr gutes Hartwerden des qualitativ vollen Kalkmörtels auf der Südseite.

Die Einwohner wollten aus diesem Orte Steine möglichst einfach und in einer möglichst großen Menge gewinnen. Sie wußten nicht, daß es sich um das vermutliche Grab des Erzbischofs Method handelt. Diese Vermutung hat der Umstand zur Folge, daß die großen Steine nirgendwo in der Füllung der Basisrinne in einer so hohen Lage liegen blieben. Auch die Photodokumentation bringt ein Zeugnis der ursprünglichen Steinlage (Hrubý 1970, 93). Die hinter „den Grabboden in der Mauer,“ angelegten Steine sowie die unter diesen befindlichen Steine stellen einen unbeschädigten Überrest des Originals des Basismauerwerks dar. Der als „hinterlassene Füllung der Grabhöhle,“ bezeichnete Befund ist eine sekundäre Füllung der Basisrinne.

Die Betonung lag auf den zahlreichen Funden, die vor allem in den 872 Gräbern zutage kamen. Ein kleineres Interesse widmete der Archäologe der technischen Dokumentation der Gräber (es fehlen die Skelettzeichnungen im Grundriß mit Funden, Schnitte durch die Grabgrube), der Bauten und des Terrains. Dies gilt auch für die Südmauer der Kirchenapsis mit der Kreuzdisposition. Der Grundriß (vielleicht vom Jahre 1964) wird ohne Höhenkoten des Grabes und den umliegenden Terrain gezeichnet (Abb. 3). Das der Dokumentation angeschlossene Photo bringt kein Zeugnis der Höhen- und materiellen Verhältnisse. Es dient nur als eine Art Illustration. Dieser Ort von großer Bedeutung (bezeichnet als Grab 1/64) sollte mit einem Querschnitt durch das Mauerwerk und mit dem umliegenden Terrain im Maßstab 1:10, mit der Anführung der Höhenkoten und der Beschreibung der Füllung, dargestellt worden sein. Der Verfasser versuchte einen derartigen Querschnitt durch die Südmauer — basierend auf den Angaben V. Hrubýs — durchzuführen. Er wird von der Hypothese von den Schichten in ihrer Umgebung ergänzt (Abb. 9). Ein auf eine ähnliche Weise durchgeführter Schnitt sollte direkt im Terrain nach dem realen Zustand im J. 1964 dokumentiert und dem Bericht der archäologischen Kommission vom J. 1970 beigelegt worden sein.

Obr. 1. Situace stavebních objektů areálu církevních staveb — Uherské Hradiště — sadská výšina, katastrální území Derfle, okres Uherské Hradiště.

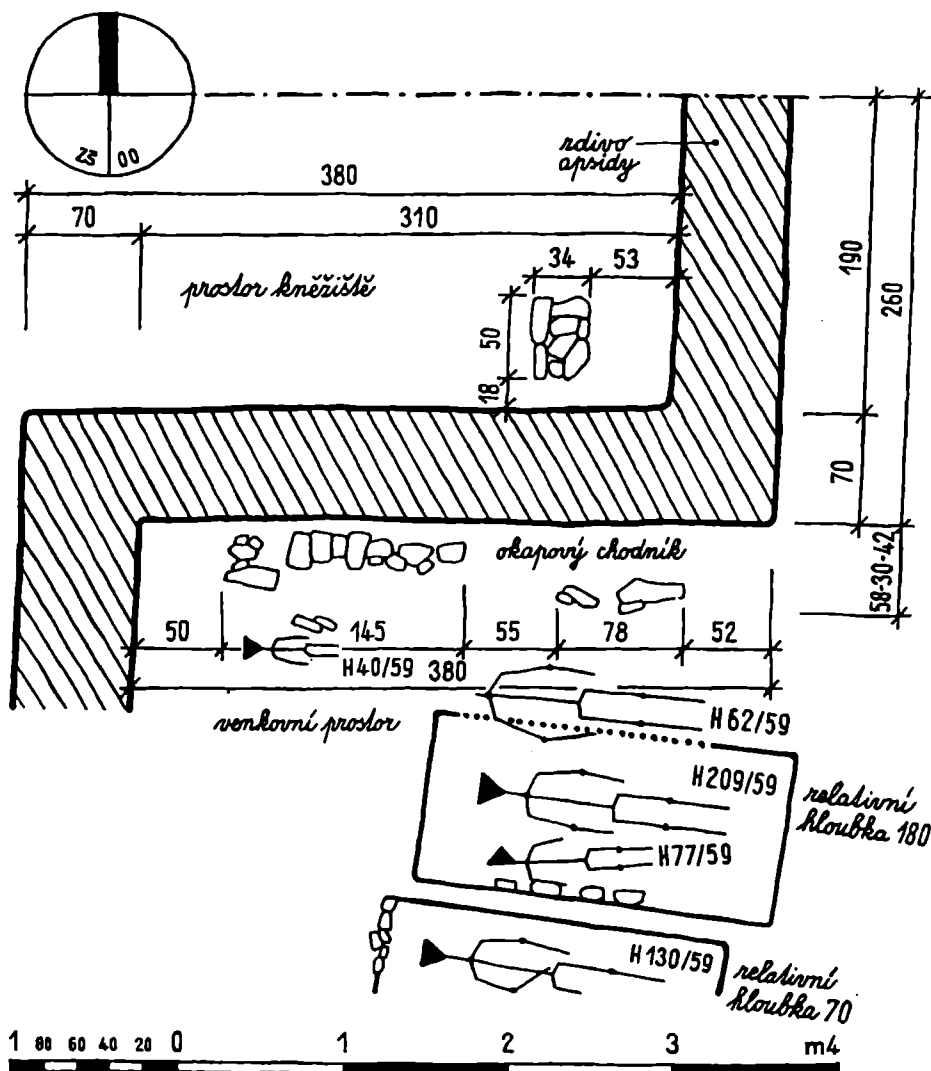
1- zastavěné plochy, 2 - výplň základů budov stavební sutí, 3- vrstevnice po 1 m.

A – F komplex kostelních staveb:

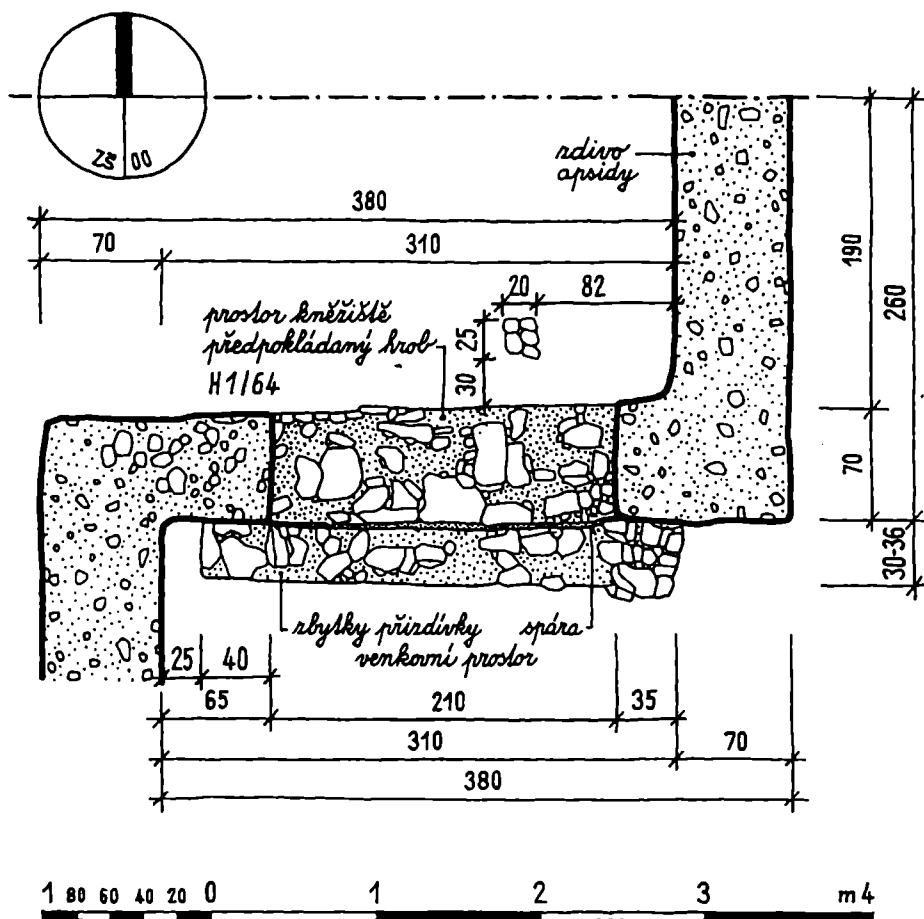
A-východní část s náznakem křížové dispozice (kostel č. 1), B-západní část (kostel č. 2), C- kaple s honosnou hrobkou (kostel č. 3), D-hrobová komora, E-předsíň, F-plocha interpretovaná jako místo ke křtěním osob, G-velká halová stavba, H-sídlíště s 15 domy.

Šipkou a obdélníkem je vyznačeno místo údajného hrobu arcibiskupa Metoděje.

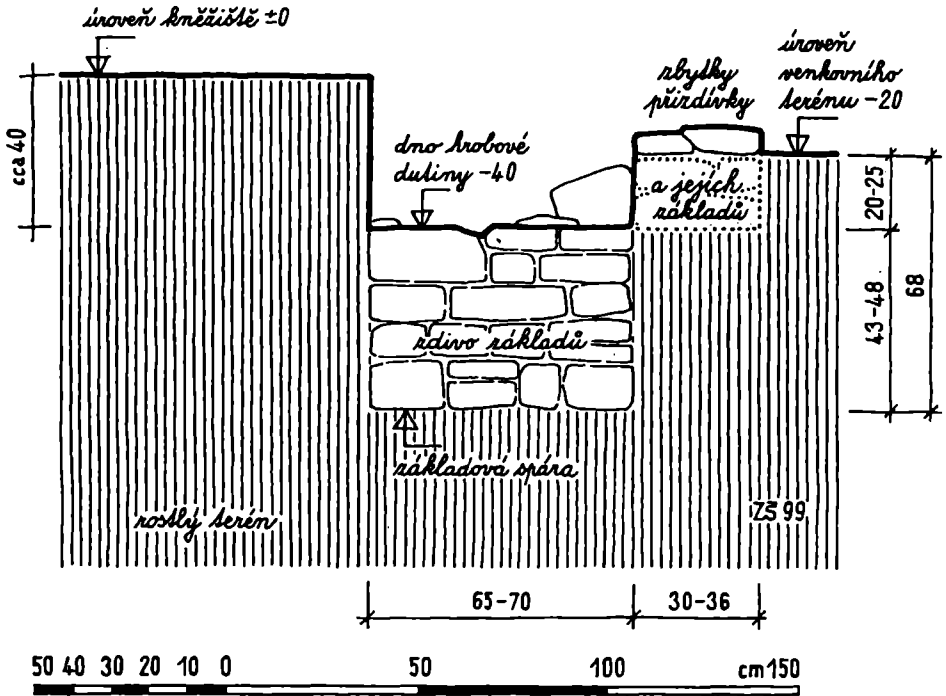
Tento obrázek na rozdíl od dosud publikovaných je doplněn popisem jednotlivých staveb (HRUBÝ 1975, obr. II – bez legendy, POULÍK 1985, 64, obr. 25 – vadná legenda, HAVLÍK 1994, 76 – nepřesná legenda, GALUŠKA 1996, 28, obr. 12 – bez legendy) a vrstevnicemi převzatými ze státní mapy odvozené z roku 1955 za účelem vytvoření představy o průběhu terénu; jiné výškové zobrazení není dnes možné, poněvadž areál v době archeologických prací nebyl výškově zaměřen; rozsah archeologicky prozkoumaného území nelze zakreslit, neboť v době výkopových prací nebyl asi zdokumentován a není nikde publikován.

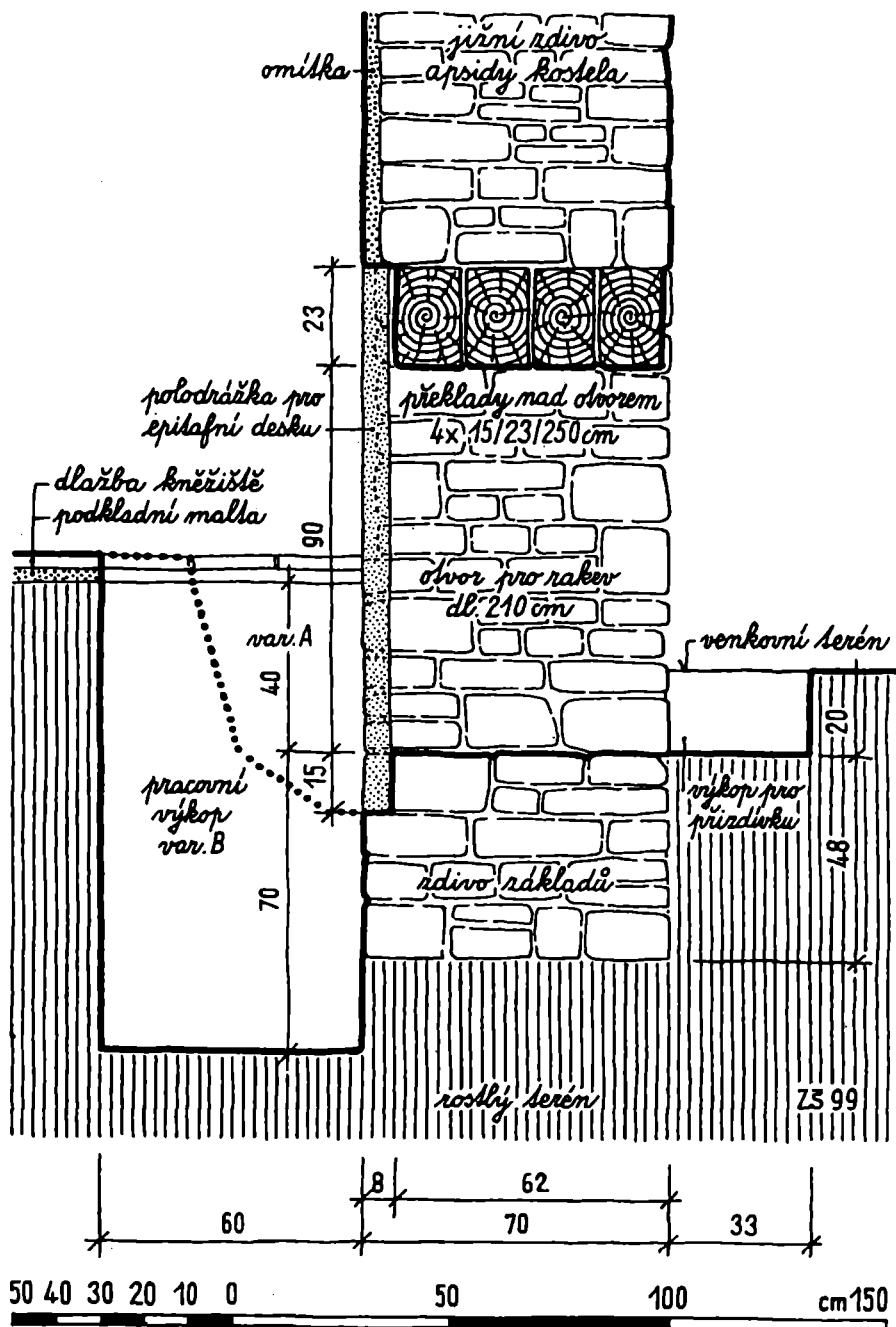
Obr. 2. Uherské Hradiště — Sady, situace jižní zdi apsidy kostela. Překreslení půdorysu dle V. Hrubého z roku 1963, tj. před nálezem předpokládaného hrobu H 1/64 (GALUŠKA 1996, 20, obr. 7). Doplněno kótami. Zachycuje stav výzkumu v roce 1959.

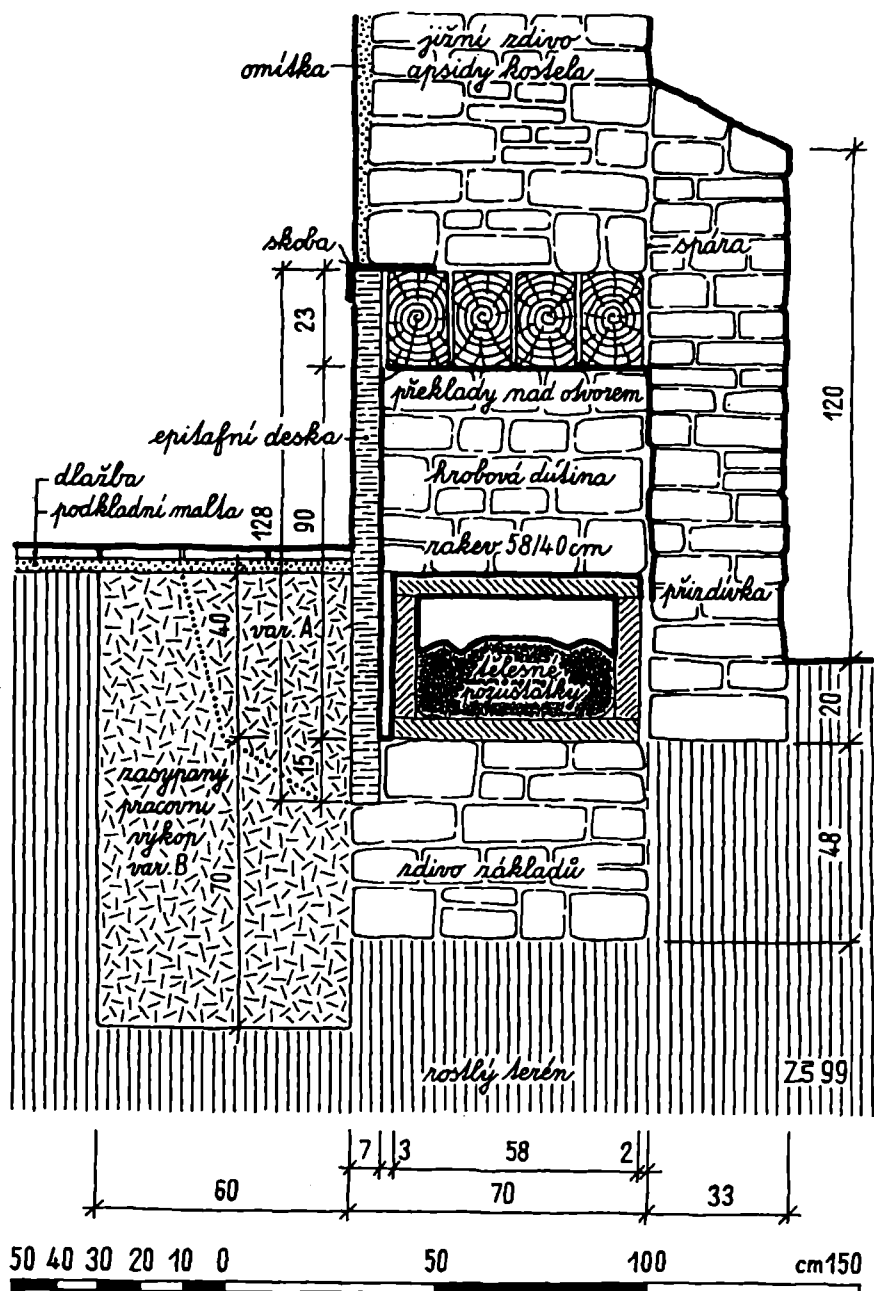
Obr. 3. Uherské Hradiště — Sady, situace předpokládaného hrobu v jižní zdi apsidy kostela. Překreslení obrázku publikovaného v časopise Slovenská archeológia XVIII-1, 1970 v článku "Hrob svätého Metoděje v Uherském Hradišti – Sadech?", str. 91. Doplněno částí apsidy a kótami. Zachycuje stav výzkumu v roce 1964.

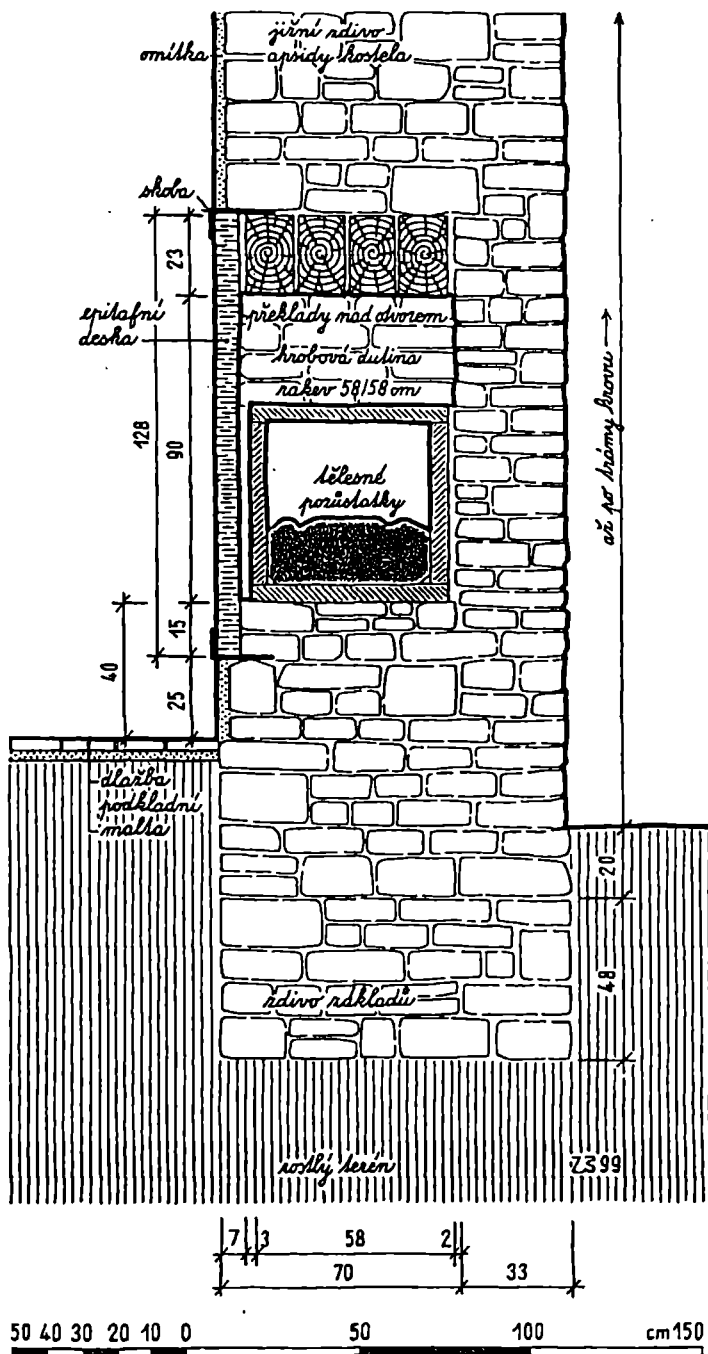
Obr. 4. Uherské Hradiště — Sady, schematický řez jižní apsidy kostela s přilehlým terénem v místě předpokládaného hrobu. Vytvořeno na základě fotografie publikované v časopise Slovenská archeológia XVIII-1, 1970 v článku "Hrob svätého Metoděje v Uherském Hradišti - Sadech?", str. 93.

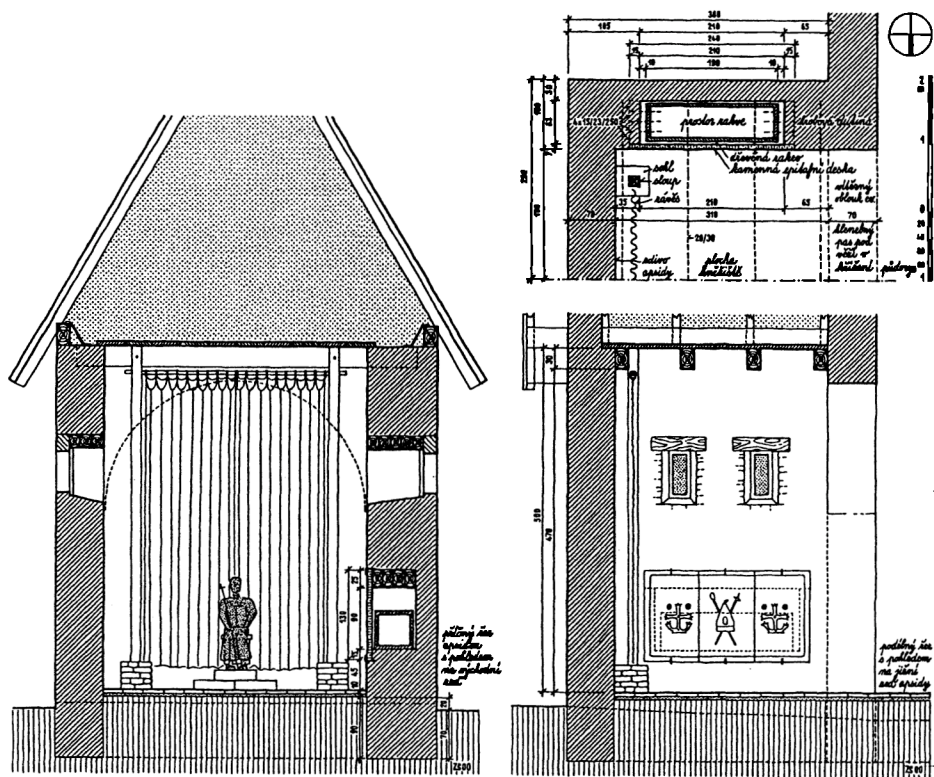
Obr. 5. Uherské Hradiště — Sady, hypotetická rekonstrukce hrobu v jižní zdi apsidy kostela a to podle údajů z archeologického výzkumu z roku 1964 a jejich interpretace v roce 1970 uveřejněná v časopise "Slovenská archeológia". Pracovní fáze po provedení otvoru před postavením přízdívky, zasunutím rakeve, upevněním epitafní desky, zasypaním výkopu a obnovením dlažby.

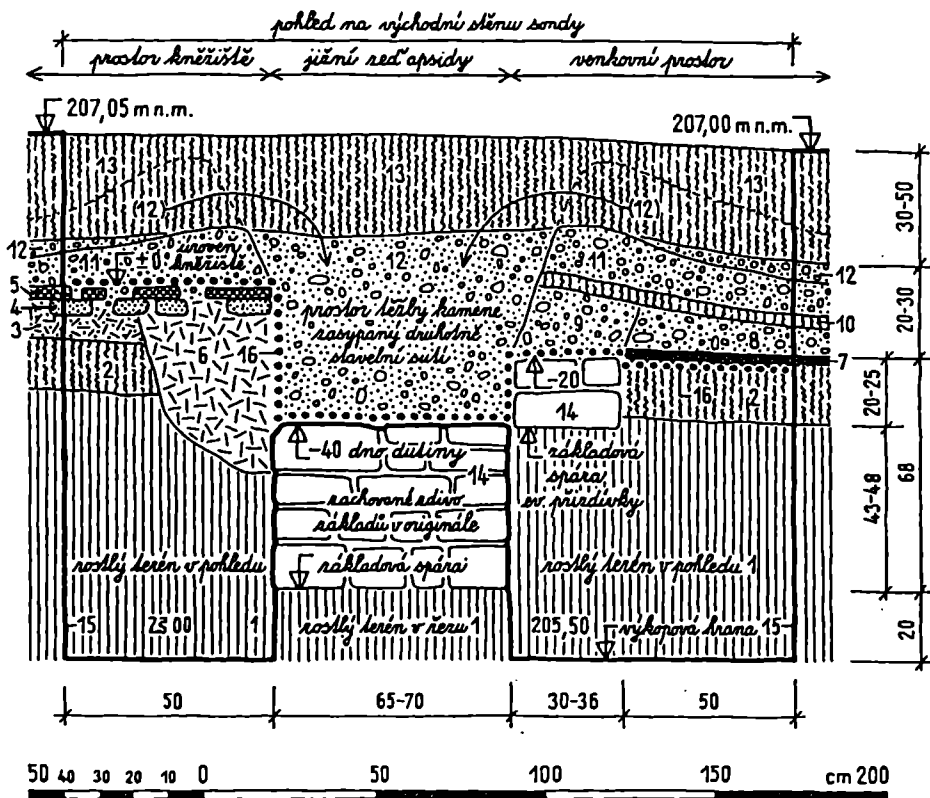
Obr. 6. Uherské Hradiště — Sady, hypotetická rekonstrukce hrobu v jižní zdi apsidy kostela a to podle údajů z archeologického výzkumu z roku 1964 a jejich interpretace v roce 1970 uveřejněná v časopise "Slovenská archeológia". Konečná situace po provedení přizdívká, zaplnění otvoru rakví a jeho uzavření.

Obr. 7. Uherské Hradiště — Sady, hypotetický návrh řešení umístění hrobu v jižní zdi apsidy kostela nad úrovní kněžiště z těchto hledisek: důstojné uložení rakve, architektonicky vhodné umístění epitafní desky, pracovní snadnější provádění, lepší funkční a hygienické podmínky.

Obr. 8. Uherské Hradiště — Sady, hypotetický návrh řešení umístění hrobu v jižní zdi apsidy kostela nad úrovní kněžiště; úroveň dna hrobového prostoru je zde uvažována 60 cm nad úrovní kněžiště a to z provozních důvodů snadného zasunutí rakve a z architektonických důvodů vhodného výtvarného působení epitafní desky v interiéru.

Obr. 9. Uherské Hradiště — Sady, dodatečně sestrojený řez jižní zdi apsidy kostela na základě údajů V. Hrubého (1970, 87-96) a doplněný o hypotetickou představu úložných vrstev v jejím okolí. Zobrazuje sondu kolmou na zeď apsidy, respektuje základové zdivo zachované v originále pod údajným hrobovým otvorem a tzv. přízdívkou. Podobně provedený řez měl být zakreslen přímo v terénu dle skutečného stavu v roce 1964 a přiložen k zápisu z komise nebo později uveřejněn v roce 1970.

- 1- rostlý terén,
- 2- humusová vrstva před stavbou kostela,
- 3- vyrovnávací násyp pod podlahou kněžiště,
- 4- zbytky podkladní malty,
- 5- zbytky dlaždic,
- 6- zásyp pracovního výkopu vzniklého při provádění předpokládané hrobové dutiny ve zdi (v roce 885),
- 7- požárová vrstva (asi po roce 907),
- 8- vrstva stavební sutě po vypálení a částečném poboření kostela (na poč. 10. stol.),
- 9- vrstva stavební sutě po rekonstrukci kostela na hřbitovní kapli (v letech 920-930),
- 10- drmová vrstva vniklá za 300 let (950-1250),
- 11- stavební suť vzniklá při bourání horní části zdi,

- 12- stavební suť vzniklá při vybírání kamene ze základů, zprvu uložena na vrstvě 11 a pak nahmota do základové rýhy,
- 13- dřevná vrstva, event. ornice vzniklá za 700 let (1260-1964),
- 14- kamenné zdivo,
- 15- řezová čára vedená hypotetickou sondou dodatečně uvažovanou v roce 2000,
- 16- ohraničení výkopu provedeného při výzkumu v roce 1964.